

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"צ המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

ספר שופטים

פרק ב

מלחמת אחים נעשתה בישראל

ראשי נקיים:

לא נהיתה ולא נראתה כזאת בישראל ◊ בתוך יומיים נפלו ארבעים אלף לוחמים מישראל ◊ כאיש אחד חברים ◊ התכנסות בני ישראל במצפה ◊ איכה נהיתה הרעה הזאת ◊ המלחמה בבני בנימין מבחינה הלכתית ◊ מדוע לא אבו בני בנימין להסגיר את בני הבליעל? ◊ מדוע נגיפו ישראל בשתי המערכות הראשונות? ◊ טעמים נוספים לסירוב בני בנימין ◊ בטח בה' ועשה טוב ◊ רק בפעם השלישית שאלו כהוגן ◊ מעשה נבלה צריך טיפול על ידי אנשים ראויים ◊ קשה להכריע מיהם האשמים ◊ אשמת גדולי התורה והאמונה שבדור ◊ בנימין הוא השבט ה'דידי'

מלחמת השבטים בבנימין ונפילתם לפניהם

(יז) ואיש ישראל התפקדו לבד מבנימין ארבע מאות אלף איש שלף חרב כל זה איש מלחמה: (יח) ויקמו ויעלו בית אל וישאלו באלהים ויאמרו בני ישראל מי יעלה לנו בתחלה למלחמה עם בני בנימין ויאמר ה' יהודה בתחלה: (יט) ויקומו בני ישראל בבקר ויחנו על הגבעה: (כ) ויצא איש ישראל למלחמה עם בנימין ויערכו אתם איש ישראל מלחמה אל הגבעה: (כא) ויצאו בני בנימין מן הגבעה וישחיתו בישראל ביום ההוא שנים ועשרים אלף איש ארצה: (כב) ויתחזק העם איש ישראל ויספו לערוך מלחמה במקום אשר ערכו שם ביום הראשון: (כג) ויעלו בני ישראל ויבכו לפני ה' עד הערב וישאלו בה' לאמר האוסיף לגשת למלחמה עם בני בנימין אחי ויאמר ה' עלו אליו:

המערכה השניה ונפילת ישראל שנית

(כד) ויקרבו בני ישראל אל בני בנימין ביום השני: (כה) ויצא בנימין לקראתם מן הגבעה ביום השני וישחיתו בבני ישראל עוד שמנת עשר אלף איש ארצה כל אלה שלפי חרב: (כו) ויעלו כל בני ישראל וכל העם ויבאו בית אל ויבכו וישבו שם לפני ה' ויצומו ביום ההוא עד הערב ויעלו עלות ושלמים לפני ה': (כז) וישאלו בני ישראל בה' ושם ארון ברית האלהים בימים ההם: (כח) ופינקס בן אלעזר בן אהרן עמד לפניו בימים ההם לאמר האוסף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימין אחי אם אהדל ויאמר ה' עלו כי מקר אתנגו בידך: (כט) וישם ישראל ארבים אל הגבעה סביב:

המערכה השלישית ומפלת בני בנימין

(ל) ויעלו בני ישראל אל בני בנימין ביום השלישי ויערכו אל הגבעה כפעם בפעם: (לא) ויצאו בני בנימין לקראת העם הנתקו מן העיר ויחלו להכות מהעם חללים כפעם בפעם במסלות אשר אחת עלה בית אל ואחת גבעתה בשדה פשלים איש בישראל: (לב) ויאמרו בני בנימין נגפים הם לפנינו כבראשונה ובני ישראל אמרו ננוסה ונתקנהו מן העיר אל המסלות: (לג) וכל איש ישראל קמו ממקומו ויערכו בבעל תמר וארב ישראל מגיח ממקומו ממערה גבע: (לד)

פרק ב

התכנסות העם למלחמה בבנימין

(א) ויצאו כל בני ישראל ותקהל העדה כאיש אחד למדן ועד באר שבע וארץ הגלעד אל ה' המצפה: (ב) ויתיצבו פנות כל העם כל שבטי ישראל בקהל עם האלקים ארבע מאות אלף איש רגלי שלף חרב:

סיפור הנבלה

(ג) וישמעו בני בנימין כי עלו בני ישראל המצפה ויאמרו בני ישראל דברו איכה נהיתה הרעה הזאת: (ד) ויען האיש הלוי איש האשה הנרצחה ויאמר הגבעתה אשר לבנימין באתי אני ופילגשי ללון: (ה) ויקמו עלי בעלי הגבעה ויסבו עלי את הבית לילה אותי דמו להרג ואת פילגשי ענו ותמת: (ו) ואחזו בפילגשי ואנתחה ואשלחה בכל שדה נחלת ישראל כי עשו זמה ונבלה בישראל: (ז) הנה כלכם בני ישראל הבו לכם דבר ועצה הלם: (ח) ויקם כל העם כאיש אחד לאמר לא נלך איש לאהלו ולא נסור איש לביתו: (ט) ועתה זה הדבר אשר נעשה לגבעה עליה גוורל: (י) ולקחנו עשרה אנשים למאה לכל שבטי ישראל ומאה לאלף ואלף לרבבה לקחת צדה לעם לעשות לבואם לגבע בנימין ככל הנבלה אשר עשה בישראל: (יא) ויאסף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חברים:

התכנסות בני בנימין למלחמה

(יב) וישלחו שבטי ישראל אנשים בכל שבטי בנימין לאמר מה הרעה הזאת אשר נהיתה בכם: (יג) ועתה תנו את האנשים בני בליעל אשר בגבעה ונמיתם ונבערה רעה מישראל ולא אבו בני בנימין לשמע בקול אחיהם בני ישראל: (יד) ויאספו בני בנימין מן הערים הגבעתה לצאת למלחמה עם בני ישראל: (טו) ויתפקדו בני בנימין ביום ההוא מהערים עשרים וששה אלף איש שלף חרב לבד מישבי הגבעה התפקדו שבע מאות איש בחור: (טז) מכל העם הזה שבע מאות איש בחור אטר יד ימינו כל זה קלע באבן אל השערה ולא יחטא:

שנית האם לעלות על בנימין למלחמה, וה' הורה להם להלחם. גם ביום השני ישראל ניגף לפני בנימין, שהפיל שמונה עשר אלף לוחמים.

כלומר בתוך יומיים נפלו ארבעים אלף לוחמים מישראל! כדי לסבר את האוזן, נזכיר שביום הזיכרון האחרון, בשנת תשפ"א, היה מניין חללי מערכות ישראל מאז שהוקם צבא ההגנה לישראל 23,928. וזה כולל את כל מי שנהרג או נפטר מכל סיבה שהיא בהיותו חייל בשירות פעיל, ולא רק את ההרוגים בפעילות מבצעית.

השאלה המתבקשת היא: אם יצאו למלחמה כדי לבער את הנגע שפשה בתוכם וכדי לסלק מעליהם את בני הבליעל שעשו מעשה נבלה חסר תקדים בשפלותו, מדוע נתנם ה' בידם? והקושיה מתחזקת לאור העובדה שלוחמי ישראל שאלו באורים ותומים אם לעלות למלחמה ונענו בחיוב.

ועוד: כיצד צבא קטן, המונה עשרים ורשעים ורשעים בלבד, גבר בשתי מערכות רצופות על צבא עצום, המונה כארבע מאות אלף חיילים?

כאיש אחד חברים

כדי להשיב על שאלות אלו נשוב לתחילת הפרק. בפסוקים הראשונים של הפרק מודגשת מאד תמימות הדעים שבקרב מחנה ישראל ואווירת האחדות ששררה בין השבטים מלבד שבט בנימין. שוב ושוב הכתוב מדגיש זאת "ותקהל העדה כאיש אחד... ויתיצבו פנות כל העם כל שבטי ישראל בקהל עם האלקים... ויקם כל העם כאיש אחד לאמר לא נלך איש לאהלו ולא נסור איש לביתו... ויאסף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חברים".

אם ננסה להיזכר במלחמות קודמות שנזכרות בספרנו, נגלה שמה שאפיין רבים מהן הוא העדר האחדות - שמשון נלחם בפלשתים לבדו, יפתח יצא למלחמה בבני עמון ולא שיתף את בני אפרים, גדעון נלחם במדיינים ובני אפרים הלינו על כך שלא שיתפם, במלחמת סיסרא נעדרו השבטים היושבים בדרום. והנה כאן, בפרק האחרון של הספר, עם כל המורכבויות שבו, קורה דבר נפלא - עם ישראל מתאחד "כאיש אחד חברים". וביאר הרד"ק³:

"כולם היו חברים בזה הדבר ונאספו כולם כאיש אחד לקנא לדבר הנבלה הזאת ולהנקם מהעושים אותה".

לא רק אנשי הצבא שבישראל התאחדו, אלא גם "פנות כל העם", הם ראשי העם, ראשי הקהלה⁴. ולפי המלבי"ם הכתוב רומז לכך שהתייצבו כסדר הדגלים לקנא את קנאת ה', וזו לשונו:

"רוצה לומר שהתייצבו כסדר הדגלים, יהודה ודגלו למזרח וכו', ובכללם נמצאו כל שבטי ישראל בקהל עם האלקים, כי נקהלו מאותו צד שהם עם האלקים הבאים לקנאות על כבוד שמו, והיה ארבע מאות אלף איש וכולם רגלי, לא רוכבי סוסים, אשר באו ויתאספו על קנאת כבוד השם".

ויבאו מנגד לגבעה עשרת אלפים איש בחור מכל ישראל והמלחמה כבדה והם לא ידעו כי נגעת עליהם הרעה:

תיאור המערכה וההשחתה בבנימין

(לה) ויגף ה' את בנימין לפני ישראל וישחיתו בני ישראל בבנימין ביום ההוא עשרים וחמשה אלף ומאה איש כל אלה שלף חרב: (לו) ויראו בני בנימין כי נגפו ויתנו איש ישראל מקום לבנימין כי בטחו אל הארבע אשר שמו אל הגבעה: (לז) והארבע החישו ויפשטו אל הגבעה וימשך הארבע ויד את כל העיר לפי חרב: (לח) והמועד היה לאיש ישראל עם הארבע הרב להעלותם משאת העשן מן העיר: (לט) ויהפך איש ישראל במלחמה ובנימין החל להכות חללים באיש ישראל פשלים איש כי אמרו אך נגוף נגף הוא לפנינו במלחמה הראשונה: (מ) והמשאת החלה לעלות מן העיר עמוד עשן ויפן בנימין אחריו והנה עלה כליל העיר השמימה: (מא) ואיש ישראל הפך ויבהל איש בנימין כי ראה כי נגעה עליו הרעה: (מב) ויפנו לפני איש ישראל אל דרך המדבר והמלחמה הדביקה והוא ואשר מהערים משחיתים אותם בתוכו: (מג) כרתו את בנימין הרדיפה מנוחה הדריכהו עד נכח הגבעה ממזרח שמש: (מד) ויפלו מבנימין שמונה עשר אלף איש את כל אלה אנשי חיל: (מה) ויפנו וינסו המדברה אל סלע הרמון ויעללהו במסלות חמשת אלפים איש וידביקו אחריו עד גדם ויכו ממנו אלפים איש: (מו) ויהי כל הנפלים מבנימין עשרים וחמשה אלף איש שלף חרב ביום ההוא את כל אלה אנשי חיל: (מז) ויפנו וינסו המדברה אל סלע הרמון שש מאות איש וישבו בסלע רמון ארבעה חדשים: (מח) ואיש ישראל שבו אל בני בנימין ויכנסו לפי חרב מעיר מתם עד בהמה עד כל הנמצא גם כל הערים הנמצאות שלחו באש:

לא נהיתה ולא נראתה כזאת בישראל

הפרק הקודם הסתיים בתיאור הקשה של מעשה האיש הלוי למען יראו שבטי ישראל ויראו, ואכן כל מי שראה את הנתחים אמר: "לא נהיתה ולא נראתה כזאת למיום עלות בני ישראל מארץ מצרים עד היום הזה, שימו לכם עליה עצו ודברו".¹

מאז נהיינו לעם לא היתה תופעה חריגה ובעלת עוצמה כמו זו של פרשת פילגש בגבעה.

בתוך יומיים נפלו ארבעים אלף לוחמים מישראל

לאחר מעשה זה, נקבצו ארבע מאות אלף איש מישראל במצפה, ולאחר בירור המעשה מפי האיש, שלחו ישראל שליחים לבנימין לדרוש להסגיר את האנשים שהיו שותפים למעשה. בנימין סרבו לדרישת ישראל, ויצאו למולם למלחמה עם מצבת של עשרים וששה אלף ושבע מאות לוחמים, ובתוכם יחידת צלפים המונה שבע מאות קלעים מומחים, עליהם נאמר: "כל זה קלע באבן אל השערה ולא יחטא".²

ישראל שאלו בה' מי יעלה כנגד בנימין ראשון, וה' ענה ששבט יהודה יעלה תחילה. ביום הראשון של המלחמה, בני בנימין הפילו לישראל עשרים ושניים אלף לוחמים. ישראל בכו לפני ה' ושאלו

³ רד"ק שופטים כ, יא.

⁴ ראה רש"י שופטים כ, ב.

¹ שופטים יט, ל.

² שופטים כ, טו.

קשה להכירו. הדמיון בין שתי המילים איננו מקרי. ניתן אולי ללמוד מדמיון זה כי מי שלא שומע את קול ה' הקורא אליו בכל עת 'אִיכָה', סופו שישמע 'אִיכָה'.

האיש הלוי נענה לבקשתם של ישראל, והחל לספר כי בא יחד עם פילגשו אל הגבעה ללון, וקמו תושבי הגבעה והקיפו את הבית בלילה ובקשו להורגו אם יתנגד להם⁵ ואת פילגשו עינו ומתה. ומתוך זעזוע וחלחלה ניתח את גווייתה ושלח בכל שדה נחלת ישראל, לעורר ולהזהיר כי זימה ונבלה נעשתה בישראל.

מששמעו ישראל את עדותו של האיש, גמרו בליבם להילחם בעושי הנבלה. בתחילה שלחו כרוז בכל חוצות נחלת שבט בנימין לאמור: נוראה היא הרעה שנעשתה בתחום נחלתכם, אתם בני בנימין הצדיק ש"מת בעטיו של נחש"⁶, ואיך יעלה על הדעת שתיעשה נבלה כזאת בתחומכם?! אנו דורשים כי תסגירו את בני הבליעל שבתוכם ונמיתם!

המלחמה בבני בנימין מבחינה הלכתית

בני בנימין לא אבו לשמוע בקולם, ונאספו לצאת למלחמה, כשהם מונים עשרים וששה אלף לוחמים. וכאן עולה השאלה: לכאורה, התביעה של בני ישראל להסגירם היתה מוצדקת, אם כן מדוע סרבו להסגיר את הפושעים?

המפרשים דנים מה מעמדה של המלחמה בבני בנימין מבחינה הלכתית, ונראה שדיון זה נוגע לויכוח שבין ישראל לבני בנימין. הרמב"ן⁷ סובר, שבני בנימין לא היו חייבים מיתה מדין תורה, כי לא עשו מעשה זולתי עינוי הפילגש, ולא התכוונו להמיתה, אלא מתה אחר כך, לאחר ששילחוה והלכה לבית אדוניה, ולכן מבחינה הלכתית אי אפשר לחייב את בני בנימין מיתה. ומכאן איזו הלכה יכלו להענישם?

הרמב"ן מבאר, שמעשה הסדום שעשו אנשי הבליעל מבנימין גרם לבני ישראל זעזוע עמוק, והחליטו כי מחויבים הם לעמוד בפרץ ולעשות סייג לתורה כדי שלא יישנה מקרה כזה בישראל, וזו לשונו:

"אבל מפני שהיו חפצים ואומרים לעשות נבלה כאנשי סדום ראו השבטים לעשות סייג לתורה שלא יעשה ולא יאמר כן בישראל, כמו שאמרו ונבערה רעה מישראל. וזה הדין הוא ממה שאמרו רבותינו: 'בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה' (סנהדרין מו ע"א)".

בדומה לזה כתב האברבנאל⁸, שהיתה זו הוראת שעה לאיים ולהפחיד כדי לעשות סייג לתורה ולהרחיק את העם ממעשי נבלה, וזו לשונו:

"הנה התבאר מזה, שישראל לקחו על עצמם זה המשפט כפי דרכי הדין וכפי צורך השעה, שהיה ראוי לאיים ולהפחיד כלל ישראל באיזה צד שיהיה מהסיבות שאמרת, ועל כיוצא בזה אמרו: 'בית

כלומר כולם התאספו, ארבע מאות אלף איש במספר, לשם מטרה עליונה, לסלק את הטומאה והריקבון שהתגלו אצל אנשי הבליעל מן הגבעה.

הביטויים הרבים המתארים את אחדות ישראל בפרקנו מזכירים לנו את האחדות שהיתה בישראל ערב מתן תורה, "ויחן שם ישראל - כאיש אחד בלב אחד"⁵, והתחושה היא שאנו ניצבים בפני מאורע מכונן.

התכנסות בני ישראל במצפה

מקום ההתכנסות היה ב'מצפה', עיר בגבול בנימין, ליד העיר רמאלה של היום. עיר זו היתה ידועה כעיר מרכזית בישראל, וכך כתב הרד"ק:

"אל ה' המצפה - במקום שיתקבצו כל ישראל או רובם, שם שכנה שורה, כמו שנאמר: 'אלקים נצב בעדת אל'.

או הטעם כמו שמפורש בספר יהושע, כי במצפה היה מזבח ה' ובית תפילה, והיה בית נועד לישראל כשהיו נועדים על דבר.

כבר כתבנו בספר יהושע למה היה דרכם להקבץ במצפה, כי שם היתה תשועה גדולה לישראל בהקבץ מלכים להילחם עם יהושע".

דברים דומים כתב האברבנאל⁶, ובדבריו מתאר מה גרם להתייצבות המרשימה של כולם כאיש אחד, וכה דבריו:

"לפי שבאו נתחי האשה בכל גבול ישראל התפעלו הרואים אותם מאד, המה ראו כן תמהו מה זה נתחי אשה מי עשה הדבר הרע הזה ועל מה נעשתה?"

ויען ידעו שהיו שנים עשר נתחים רומזים לשנים עשר שבטי ישראל נתקבצו כולם כאיש אחד מדין ועד באר שבע, ובאו אל ה' המצפה, יען היה בידיהם דבר מקובל שבמצפה תדבק ההשגחה אלקית מהקב"ה, כי שם ניצח יהושע את המלכים אשר נאספו נגדו, ושם היה מזבח ובית תפילה, ושם היה בית ועד להיות ישראל מקובצים כי יהיה להם דבר. והיה התקבצותם לדעת מה זה ועל מה זה, וגם לדעת מי האיש משפחה או שבט שנכשל באותו עוון כדי ששם יקבל ענשו".

איכה נהיתה הרעה הזאת

באותה אסיפה, לפני שפתחו במלחמה, שאלו ישראל את בני בנימין: "איכה נהיתה הרעה הזאת"⁷, בבקשם לשמוע את הסיפור לאשורו.

השימוש במילה 'איכה' מזכיר לנו גם את מגילת איכה וגם את פנייתו של ה' אל אדם הראשון בשאלת 'איכה'. שאלת 'איכה' איננה שאלה גיאוגרפית, אלא שאלה רוחנית, הקב"ה שואל את האדם היכן הוא נמצא מבחינה רוחנית. לפני החטא הוא היה במקום אחד ולאחר החטא הוא היה במקום אחר לגמרי, והיה

⁵ רש"י שמות י"ט, ב.

⁶ אברבנאל שופטים כ, א.

⁷ שופטים כ, ג.

⁸ ראה מצודת דוד שופטים כ, ה ואלשיך שם.

⁹ ראה שבת נה ע"ב.

¹⁰ רמב"ן בראשית י"ט, ח.

¹¹ אברבנאל שופטים כ, יא.

שיאספו אליהם על זה, ולפי שהיה זה החטא בתוכם מפורסם ולא שתו אליו ליבם, לכן היו ראויים לעונש גדול, וכמו שאמרו (שם): 'אמר הקב"ה, בכבודי לא מחיתם, בכבוד בשר ודם מחיתם'."

בהקשר זה ראוי לציין, שהעם התאסף ובה' מדין ועד באר שבע¹⁵, כלומר אפילו מדין באו, מאותו מקום שבו הוקם לא מכבר פסל מיכה.

טעמים נוספים לסירוב בני בנימין

בספר "משבצות זהב"¹⁶ מובאים דברי הרמ"ד ואלו, תלמיד הרמח"ל, על פי כתב יד שטרם ראה אור, ושם התייחסות רחבה לשאלה מדוע לא אבו בני בנימין להיענות לבקשת ישראל, וכך כתב:

"וכאן יש לבקש הטעם למה לא אבו, והלא היו גורמים שם רע לכל השבט, והיה טוב להם למסור אותם להריגה כדי לטהר את עצמן ולהשביח כל קטרוג ושם רע מהם, כי כן ראוי לכרות אבר אחד מן הגוף שנבאש וניתק ונתקלקל כדי להציל את כל הגוף."

אבל הטעם נראה לעניות דעתי אחת משתיים, או מפני שאלו אנשי הגבעה היו גיבורים מאד... ולכן בני בנימין לא רצו להיות חסרים מהם, כי היו חשובים הרבה בעיניהם מפני גבורתם ויועילי הרבה ביום קרב ומלחמה.

או מפני שכל השבט היה טינה בליבם (קלקול בלב), וכל זינא רחים ליינה (כל מין אוהב מינו), כי 'עוזבי תורה יהללו רשע' (משלי כד, ו), ויש ראייה לכך ממוצא דבר (ממה שקרה בסוף) שהרי נפלו כולם בסוף בידם של ישראל, וה' יתברך הקשה את ערפם שלא למסור את החוטאים והחזיק את ליבם להילחם עם כל שבטי ישראל, כדי שימותו במלחמה ויקבלו גם הם הפורענות שנגזר עליהם, מפני רוע מעשיהם, ומשפטי ה' אמת צדקו יחדיו."

כלומר לא טיעון הלכתי גרם להם לסרב להסגיר את בני הבליעל שבתוכם, אלא שיקולי כוח וביטחון, או קלקול שבלבם שגרם לה' יתברך להקשות ערפם ולהביא עליהם פורענות כעונש על מעשיהם הרעים.

בטח בה' ועשה טוב

אם ישאל השואל: כיצד העזו לצאת למלחמה של מעטים מול רבים, הלוא הפער שביחסי הכוחות היה עצום, והפסדם היה מובטח?

על כך כתב הרמ"ד ואלו בהמשך דבריו:

"ועדיין יש לתמוה איך ערב ליבם של כ"ו אלף איש להילחם עם ארבע מאות אלף, וכל שכן שישראל היו נלחמים לבער את הרעים ובני בנימין נלחמים כדי לקיימם, והיא לא תצלח לב' טעמים: חדא - בדרך הטבע המועטים נלחמים כנגד המרובים. ועוד - בדרך האמת והצדק, כי מלחמתם של בני בנימין היתה מלחמת עוולה, ועוולה

דין מכין ועונשין (כדין ושלם כדין) שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה כי אם לעשות סייג לתורה' (סנהדרין מו ע"א)."

יש גדר של "למגדר מילתא". בית דין רשאים לענוש שלא מן הדין, כדי לגזור את פרצות הדור. וכך מסופר בגמרא¹², שבימי היוונים היה אחד שרכב על סוס בשבת, ומכיוון שאסור לרכב על בהמה משום שבות, שמא יתלוש ענף מעץ כדי להנהיג בו את הבהמה, הביאוהו לבית דין, וסקלוהו על כך למרות שאין איסור מן התורה לרכב על סוס בשבת, אבל מחמת שהיו פרוצים בעבירות והיו המצוות בזויות בעיניהם, סקלוהו למען יראו ויראו. ובדומה לזה הלכו אדם שהיה פרוץ בגדרי הצניעות, על אף שמבחינה הלכתית לא התחייב מלקות.

מדוע לא אבו בני בנימין להסגיר את בני הבליעל?

בהמשך דבריו מבאר הרמב"ן, שבני בנימין סרבו בתוקף לדרישת העם כולו בטענה שעל פי ההלכה אי אפשר לחייב מיתה על עינוי הפילגש.

ועוד, מוסיף הרמב"ן, אולי הקפידו בני בנימין על כך שכולם התאספו לדון בדבר והסכימו כי יש לבער הרע מקרבם, מבלי לקרוא להם ולשאול מה דעתם.

מדוע ניגפו ישראל בשתי המערכות הראשונות?

שאלנו בתחילת הפרק: מדוע ניגפו ישראל לפני בני בנימין ונפלו מהם ארבעים אלף איש בשתי המערכות הראשונות? על כך משיב הרמב"ן כי תבוסה זו היתה בתורת עונש לישראל על כך שגזרו דין מוות שלא כדין, שכן מצד הדין, עשיית גדר וסייג היתה מוטלת במקרה זה על בתי הדין המקומיים של בני שבט בנימין, כי כך קבעו חכמים, ש"מצוה על השבט לדון את שבטו"¹³.

נמצא אם כן, שמצד אחד הצדק היה עם שבט בנימין, והמלחמה בהם היתה שלא כדין, ומצד שני אסור היה לבני בנימין להתעלם ממעשה הנבלה, וגם אם פטורים אנשי הבליעל ממתה, היה עליהם להוכיחם ולהענישם בעונש אחר. ובוודאי לא היה להם לעמוד לצדם ולצאת למלחמה עם ישראל.

חז"ל קושרים בין פרשת פילגש בגבעה לפרשת פסל מיכה שקדמה לה, ומבארים שהסיבה לתבוסת ישראל בשתי המערכות הראשונות, לא היתה על כך שגזרו דין מוות שלא כדין, אלא בתורת עונש על שהתאספו ונזעקו כאשר נפגע כבוד בשר ודם ונעשתה נבלה בישראל, אך על כבודו של הקב"ה כאשר נעשה פסל בישראל, לא חסו. דברי חז"ל אלה מובאים בהמשך דברי הרמב"ן, והרחיב בהם האברבנאל¹⁴, וזו לשונו:

"למה השחיתו בני בנימין בבני ישראל בפעמים הראשונות?

...הנה הסיבה בנגף ישראל באמת הוא כדברי חז"ל (סנהדרין קג ע"ב) שאמרו, שהיה לפי שישראל כולו לא נתקבצו על עון פסל מיכה שעמד בליש בבני דן והיתה עיר הנדחת, והיה ראוי אליהם

¹² סנהדרין מו ע"א.

¹³ סנהדרין טז ע"ב.

¹⁴ אברבנאל שופטים כ, כז-כח.

¹⁵ שופטים כ, א.

¹⁶ משבצות זהב שופטים עמ' תסה-תסו.

למלחמה על בני בנימין (שופטים כ, יח), כי מעצמם הסכימו למלחמה על כל פנים. וכן לא שאלו בענין הניצוח 'אם תתנם ביד', כי בטחו בזרוע בשר שהיו רבים מאד, כי עתה כמוהם עשרה פעמים ויותר. ולא שאלו אלא 'מי יעלה לנו בתחלה', והוא כמו גורל ביניהם. אולי היה כל שבט אומר 'לא אעלה אני תחלה', או אומר 'אני ראשון', והקב"ה השיב כפי שאלתם יהודה בתחילה, לאמור כי יהודה הוא בראש לעולם, כי ביהודה בחר ה' לנגיד (דברי הימים א' כח, ד), ולכך לא אמר 'יהודה יעלה' כשאר המקומות (עין שופטים א, ב), כי לא הרשה אותם, אבל לא מנעם, ולא אמר להם 'לא תעלו ולא תלחמו' מפני ענשו של בנימין. והנה הלך ה' עם שניהם בקרי והניחם למקרים".

רק בפעם השלישית שאלו כהוגן ונועצו מראש לגבי המהלך הבא באמרים: "האוסף עוד לצאת למלחמה עם גְּנִי בְּנִימִן אֲחִי אִם אֶחָדָל"¹⁹, ולכן התשובה היתה בהירה וברורה ו'יאמר ה' עלו כי מִחַר אֶתְּנֶנּוּ בְיָדְךָ", וכך היה.

ביום השלישי הציבו ישראל מארבים מסביב לגבעה, בעוד שאר הלוחמים הגיעו כמו בימים הקודמים למלחמה. בני בנימין יצאו שנית לקראתם והתרחקו מן העיר, ואף היכו שלושים איש מישראל. לאור זאת, הם חשבו כי שוב הם ינצחו, אך הם החלו להיגנף לפני ישראל. ולאחר שבני ישראל הפילו עשרים וחמישה אלף מלוחמי בנימין, חיילי בני בנימין החלו להימלט חזרה לגבעה. ובניתיים, האורבים היכו את הגבעה לפי חרב, והעלו עמוד עשן מתוכה.

כשבני בנימין רצו לחזור לגבעה, הם ראו את עמוד העשן והבינו כי עירם נחרבה, וכך מצאו את עצמם לכודים בין לוחמי ישראל. ובסוף אותו היום נפלו מבנימין עוד כעשרים אלף גיבורי חיל. סך הכל ארבעים וחמשה אלף איש!

מעשה נבלה צריך טיפול על ידי אנשים ראויים

כשמודים את הפרק, התחושה היא של רגשות מעורבים. מצד אחד קשה לעכל את האסון הנורא של מלחמת האחים העקובה מדם ואת תוצאותיה המרות, ומצד שני ישנה הזדהות עם העוצמה שעם ישראל מפגין מול מעשה הנבלה.

אמנם נעשתה נבלה בישראל ואי אפשר היה לשתוק על כך, אך מעשה נבלה צריך טיפול מושכל ומבורר באופן מיושב ועל ידי אנשים הראויים לכך. לא הציבור חורג את דינם של החוטאים. זה לא משאל עם. יש הנהגה רוחנית שמכריעה על פי תורה ויש אורים ותומים. וכך כתב רבי אברהם סבע בספרו "צורר המור"²⁰: "לפי שעשו עצמם נוגשים לגבות חובו של בנימין והם לא היו ראויים לכך כי אם בבית דין או בסנהדרין או ה' יפרע חובו מהם. וכל שכן אם הנוגשים הם חייבים יותר מהאחרים כמו שהיו ישראל באותה שעה".

על כך יש להוסיף כי למדנו בפרשת שופטים מי הם הראויים להשתתף במלחמה, ונאמר שם כי 'הירא ורך הלבב' עליו לחזור

לא תצלה. ועם כל זה ויאספו בני בנימין מן הערים הגבעתה לצאת למלחמה עם בני ישראל', והוא דבר תימה שאין הדעת סובלתו.

אבל בא וראה כמה גדול כח הביטחון, כי בטחו בני בנימין על ברכתו של המחוקק שאמר עליהם 'לבנימין אמר ידיד ה' ישכן לבטח חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכן' (דברים לג, יג), ולכן אמרו בליבם שלא יוכלו בני ישראל להתגבר עליהם מאחר שנקראו ידידים של השם המיוחד, והשראתו מתקיימת עליהם כל היום. וכל שכן שנתקעו בביטחונם כשראו את מספרם שהיו כ"ו אלף איש, כמו שעולה השם המיוחד, ולקחוהו לסימן טוב שהשראתו לא תזוז מעליהם וכו', והרי עוצם כוחו של הביטחון כי לא נכזבה תוחלתם של בני בנימין ונתגברו ב' פעמים על בני ישראל, והשחיתו מהם ארבעים אלף איש עד שהבכי והצום של בני ישראל וזכותו של פינחס גבר על ביטחונם של בני בנימין, כי נתעורר כנגדם הקטרוג, שהיה ביטחון שיש בו דופי מאחר שהיו רעים וחטאים, והכתוב אומר 'בטח בה' ועשה טוב', כי הביטחון ומעשה רע אפשר שיצליח בתחילה, כי ימתין ה' יתברך אל הבוטח, אבל לא יצליח לבסוף אם הבוטח הרשע לא יעזוב דרכו ויתן מקום אל הקטרוג להתגבר על הביטחון...

ואם תאמר: והלא הביטחון גם כן לבני ישראל, ואם כן מאי שנא אלו מאלו שגבר הביטחון של בני בנימין ונצחו פעמיים?

דע כי הטעם הוא, לפי שאינו דומה הביטחון של המרוכבים אל הביטחון של המועטים, כי הביטחון של המרוכבים נראה שיש בו שיתוף, שסומכים על הריבוי שלהם, מה שאין כן הביטחון של המועטים שהוא ביטחון גמור בלי שיתוף, מאחר שאינם חוששים כלום על המיעוט שלהם ויוצאים להילחם בכח ביטחונם".

רק בפעם השלישית שאלו כהוגן

שאלנו: כיצד ניגפו ישראל פעמיים על אף ששאלו באורים ותומים ונענו בחיוב?

על שאלה זו משיב האברבנאל בקצרה, וביתר הרחבה כתב המלבי"ם. המלבי"ם¹⁷ מבאר, שאת השאלות החשובות, העקרוניות, האם יעלו למלחמה והאם יצליחו בה, לא הפנו ישראל לאורים ותומים, אלא קיבלו את ההחלטות בעצמם, ולכן התשובה שהתקבלה היתה עמומה - "יהודה בתחילה" - ולא 'יהודה יעלה' ולא 'יצליחו במלחמתם'.

גם בפעם השנייה הפניה אל ה' לא נעשתה כראוי. הם אמנם בכו לפני ה' עד הערב, אך קודם לכן כבר החליטו לערוך מלחמה נוספת. וגם הפעם לא שאלו אם יצליחו או לא, והתשובה שוב היתה עמומה - "עלו אלי", כלומר רשאים אתם לעלות אך אין מובטח לכם שתצליחו.

בדומה לזה כתב הרמב"ן¹⁸, וזו לשונו:

"והנה שתי הכתות ראויות להיענש, כי בנימין מרשיע שאינו חושש ליסר הרעים ולא לגעור בהם כלל, וישראל עושין מלחמה שלא מן הדין, וגם את פי ה' לא שאלו בזה. אבל אמרו מי יעלה לנו בתחילה

¹⁹ שופטים כ, יח.

²⁰ צורר המור בראשית מד, יא.

¹⁷ מלבי"ם שופטים כ, יח-כח.

¹⁸ רמב"ן בראשית ט, ח.

בְּיָמָיו בִּירוּשָׁלַם עַד הַיּוֹם הַזֶּה"26. וזהו המקום הנזכר בתחילת פרשת פילגש בגבעה, כמקום שאליו הציע הנער לפנות כשפנה היום והוצרכו האיש ופילגשו למצוא מקום ללון, "וַיֵּאמֶר הַנֶּעֱר אֶל אֲדֹנָיו לָכֵּה נָא וְנִסּוּרָה אֶל עִיר הַיְבוּסִי הַזֹּאת וְנָלִין בָּהּ"27. מובלעת זו, הסמוכה לתחומם של בני בנימין, השפיעה כנראה השפעה רוחנית רעה, כהזרת יהושע "וְהָיוּ לָכֶם לֶפֶחַ וּלְמוֹקֵשׁ וּלְשֹׁטֵט בְּצַדִּיקְכֶם וּלְצַנְנִים בְּעֵינֵיכֶם"28.

אשמת גדולי התורה והאמונה שבדור

ב'תנא דבי אליהו'29 מבואר, שהאשמה המרכזית לכך שנהרגו שבעים אלף ויותר בגבעת בנימין בעקבות פרישת פילגש בגבעה, מוטלת על כתפיהם של חכמי ישראל שבאותו הדור, וזו לשון המדרש:

"ושמא תאמר אותן שבעים אלף שנהרגו בגבעת בני בנימין מפני מה נהרגו? היה להן לסנהדרין גדולה שהניח משה ויהושע ופינחס בן אלעזר עימהם, שיקשרו חבלים של ברזל במתניהם, ויגביהו בגדיהם למעלה מארכובותיהם, ויחזרו בכל עיירות ישראל, יום אחד בבית אל, יום אחד לחברון, יום אחד לירושלים, וילמדו את ישראל דרך ארץ, בשנה בשנים בשלוש, עד שיתשכרו ישראל בארצם, יתגדל ויתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא בעולם כולו שברא מסוף העולם ועד סופו.

הן לא עשו כן, אלא כשנכנסו לארצם כל אחד ואחד נכנס לכרמו וליינם, אמר: 'שלום עליך נפשי', כדי שלא להרבות את הטרחה...

וכשעשו בגבעת בני בנימין דברים מכוערין ודברים שאינן ראויין, באותה שעה ביקש הקדוש ברוך הוא להחריב את כל העולם כולו, אמר: 'לא נתתי תורתי לאילו אלא שיקראו וישנו בה וילמדו הימנה דרך ארץ...

לפיכך נתקבצו ויצאו למלחמה ונהרג מהן שבעים אלף, ומי הרג את כל אלו, אמרו, לא הרג אותן אלא סנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופינחס בן אלעזר הכהן".

למלחמת האחים בגבעת בנימין היה רקע קודם. במשך שנים רבות לא היה מי שנטל אחריות על בניית הקומה הרוחנית של הדור, ומי שנתלה בו האשם, אלו גדולי האמונה והתורה שבדור.

כל מי שהיה בידו להחזיר את ישראל למוטב ולא עשה כל שביכולתו כדי לקרבם ולהזהירם מן החטא, מוטלת עליו אחריות כבדה ועליו לשאת בתוצאות הכואבות. גדולי ישראל נדרשים למסירות נפש, לגדל דורות של תלמידי חכמים ועובדי ה', לחנך את עם ישראל בכל מקומות מושבותיהם, לכתת רגליהם מיישוב ליישוב, מכפר לכפר ומעיר לעיר, ולהאיר את אור הקדושה שבשמות בני ישראל.

הביטוי המיוחד "שיקשרו חבלים של ברזל על מתניהם" מלמד אותנו על עוצמת המחויבות המוטלת על גדולי ישראל. כאסיר

לביתו כדי לא לגרום לאחרים לפחד כמוהו. ובמסכת **סוטה**21 נחלקו התנאים מי הוא 'הירא ורך הלבב' שצריך לשוב לביתו ממלחמת הרשות: לפי רבי עקיבא, מי שאינו יכול לעמוד אל מול האויב במלחמה ולראות חרב שלופה צריך לשוב לביתו, ולפי רבי יוסי הגלילי, לוחם המתירא מעבירות שבידו22 צריך לשוב לביתו, ואפילו עבר על דברי סופרים, כגון ששח בין תפילין של יד לתפילין של ראש.

נמצא, שתנאי הסף לקבלת לוחמים בצבא ישראל היו גבוהים מאוד, ורק צדיקים גמורים מלאי ביטחון ואמונה בה' התקבלו לשורות הצבא. ואם אלה היו תנאי הסף עבור מלחמה מול אומות העולם, בודאי דרושה מדרגה עליונה ביותר של נקיות וטהרה לפני שיוצאים למלחמה מול אחים, כדברי בעל **"עקידת יצחק"**23:

"היה להם להתקדש ולמלא את ידם בטהר עצמם מכל פשעים לכל חטאתם קודם שיבאו למלחמה עם אחיהם, ומלחמת עכו"ם תוכיח, נאמר בפרשת שופטים 'מי האיש הירא', ואמרו ז"ל מעבירות שבידו (סוטה מד ע"א), קל וחומר להלחמם אלו עם אלו".

וביתר חריפות כתוב **בזוהר הקדוש**24 בפרשת שמיני, שלפגוע בישראל שחוטאים, יכול רק מי שזכאי לגמרי וכל כוונתו לשם שמים, והוא עצמו זך ונקי, אבל מי שבעצמו אינו נקי מעבירות, אם הוא שולח ידו לפגוע בישראל, סופו שיפול הוא תחילה. ולכן במעשה פילגש בגבעה, נהרגו תחילה אותם מישראל שהיו להם עבירות בעצמם, ואולי היו אלה החוטאים בפסל מיכה, ורק כשהיו ישראל נקיים מחוטאים, יכלו לגמור דינם של בני בנימין.

קשה להכריע מיהם האשמים

תחושה נוספת שעולה בלימוד הפרק היא, הקושי להכריע בשאלה מיהם האשמים - האיש הלוי, הפילגש, האיש הזקן, בני בנימין או בני ישראל - ונראה שאף אחד מהמשתתפים איננו חף מפשע, וכולם כאחד צריכים לשאת באחריות, כל אחד לפי חלקו.

קשה להבין כיצד יצאו מבני בנימין אנשי בליעל פרוצים בעריות, הלוא שבט בנימין הוא ידיד ה' ובתחומו נבנה המקדש, "ידיד ה' יִשְׁכֵן לְבֵטַח עָלָיו חֶפֶץ עָלָיו כֹּל הַיּוֹם וְבִין כְּתָפָיו שִׁכֹּן"25. על כורחנו, המסקנה העולה מפרשת פילגש בגבעה, היא שכשאינו סדר ואין הנהגה, נקודת הקודש שבישראל נמצאת בסכנה ותרבויות זרות עלולות לפגוע בה.

משבר פילגש בגבעה הוא בעצם בבואה של המציאות הרוחנית שלנו כעם באותה תקופה - כשאינו הנהגה, אין סדר ומשפט והציפייה לכינון המלכות הולכת וגדלה. ובהקשר זה יש להזכיר גם את 'בוס', העיר השכנה של 'גבעה' שלא הורישו בני בנימין, ובה שכנו היבוסים מעמי כנען, כנזכר בתחילת הספר: "וְאֵת הַיְבוּסִי יֵשֵׁב יְרוּשָׁלַם לֹא הוֹרִישוּ בְּנֵי בְנֵימִן וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת בְּנֵי

21 סוטה מד ע"א.

22 בגמרא שם (מד ע"ב) מבואר, שרבי יוסי הגלילי אינו חולק על רבי עקיבא, ואף הוא סובר, שמי שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה חוזר מן המערכה, אלא שהוא מוסיף, שאף המתירא מן העבירות שבידו חוזר לביתו.

23 עקידת יצחק פרשת וירא שער כ.

24 זוהר ח"ג לו ע"ב.

25 דברים לג, יב.

26 שופטים א, כא.

27 שופטים יט, יא.

28 יהושע כג, יג.

29 תנא דבי אליהו פרק יב.

שהניחו הקב"ה לבא לידי קלקול גדול עד שכשבילו כמעט נאבד כל השבט, בענין פילגש בגבעה, מה שלא אירע כן לכל שאר השבטים. ונראה מזה אדרבא שהיה זה השבט השנאויו אליו יתברך מכל השבטים?

אבל אם נעיין יפה על פי דרכי ההנהגה, מכאן ראייה שהוא השבט הידיד, שהרי הכתוב אומר: 'רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם', וזה נאמר על כלולתן של ישראל, וכל שכן על שבט הידיד. כי הבחירה על כל פנים נמסרה בידו של אדם, ומה לו להקב"ה אם הוא רוצה להתקלקל, ואדרבא זהו סימן שהקב"ה אוהבו אם אינו מניחו בקלקולו.

כך השבט הזה רצה להתקלקל הרבה בימי פילגש בגבעה, אלא שהקב"ה רצה לתקנו כדי להשרות עליו את שכינתו יותר מכל שאר השבטים. כי הוא הידיד... ולכן מה עשה ה' יתברך, סילק כל הרשעים המקולקלים שבאותו השבט, ועל ידי השש מאות הנשארים שהיו צדיקים חזר להעמיד את השבט על תיקונו שיהיה ראוי להשראת השכינה עליו, והרי שמכאן ראייה שהוא השבט הידיד. ועוד שממנו התחילה המלוכה על ישראל".

נמצא אם כן, שחומרת עונשם של בני בנימין מעידה על אהבת ה' אותם, ורצונו להעמיד את השבט על תיקונו כדי שיהיה ראוי לכינון מלכות ישראל מתוכו. ואכן לא עבר זמן רב עד שזכו להעמיד מתוכם את שאול בחיר ה'.

המובל לבית האסורים בשלשלאות של ברזל, כך להבדיל, מחויבים גדולי ישראל לאסור עצמם בשלשלאות של ברזל ולהרביץ תורה ואמונה בכל אתר ואתר - ללמד הלכה ואגדה, גמרא, ראשונים ואחרונים, תנ"ך ומפרשיו, אמונה ומוסר, כל אחד לפי מידתו.

בנימין הוא השבט הידיד

המעט שנתרו מבני בנימין ראו שכלתה אליהם הרעה ונסו אל המדבר, כשהם מונים שש מאות איש בלבד³⁰. לא נשארו ילדים ולא נשארו נשים, רק שש מאות גברים נשארו מכל בני בנימין!

התגייסותו של כל העם למלחמה על הגבעה, עונשם החמור ושריפת עירם, מזכירים לנו את דינה של עיר הנדחת. על עיר הנדחת אנו מצווים: "הַחַרְם אֹתָהּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת בְּהֵמָתָהּ לְפִי חָרֵב... וְשָׂרְפֵת בָּאֵשׁ אֶת הָעִיר"³¹. וכאן נאמר: "וַיִּכְּסוּ לְפִי חָרֵב מֵעִיר מֵתָם עַד בְּהֵמָה עַד כָּל הַנְּמָצָא גַם כָּל הָעֲרִים הַנְּמָצָאוֹת שְׁלָחוּ בָאֵשׁ"³².

וכאן עולה השאלה: שבט כזה, שבשל מעשיו המקולקלים כמעט ונמחק כליל מישראל ונידון כבני עיר הנדחת, כיצד נאמר עליו שהוא "ידיד ה'?"

שאלה זו שואל הרמ"ד ואלי, תלמיד הרמח"ל, בספרו "משנה למלך"³³, וכה דבריו:

"ואם תאמר: איך אפשר שהשבט הזה היה ידיד ה', והלא מצינו

³¹ דברים יג, טז-יז.

³² שופטים כ, מח.

³³ משנה למלך דברים לג, יב.

³⁰ על כך יש לשאול: למעלה נאמר שבני בנימין התפקדו והיו בהם 26,000, ואנשי הגבעה היו עוד 700, הרי 27,700. ובסוף הפרק נאמר שנפלו מהם 25,100 ושש מאות נסו אל המדבר. להיכן נעלמו אלף איש נוספים מבנימין? על שאלה זו משיב רש"י (שופטים כ, מח), והאברבנאל כתב, שאותם אלף איש מבנימין נפלו בשתי המערכות הראשונות, והכתוב הדגיש את הנופלים מישראל שהיו הרבה יותר.